

Kaygusuz Abdal Hakkında Etütler

- I -

Vahit Lûtfi SALCI

Türk Edebiyat Tarihi'nin büyük şâirlerinden olduğu anlaşılan ve Türk Halk topluluğunun önemli bir çoğunluğu üzerinde derin tesirler yapmış, halkın inancına girmiş büyük halk mütasavvıfı Kaygusuz Abdal hakkında yıllardanberi bâkir kaynaklar bularak incelemeler yapıyorum. Bu değerli halk şâirinin hayat ve eserleri, menkibeleri hakkında pek az Meşrutiyet, ve, en çok da Cumhuriyet devirlerimizde bahsedilmiş ise de, bütün sarfedilen gayretlere rağmen bu aziz halk mütasavvıf ve şâiri, lâyıkile anlatılamamıştır.

Yaptığım incelemelere göre, Kaygusuz hakkındaki bilginin eksik tarafları şu noktalarda toplanıyor:

1 — Kaygusuz menakipnameleri arasındaki farklar.

2 — Şâir, Hac'dan Alâiye'ye döndükten sonra tekrar Mısra gitmiş ve orada mı ölmüştür?

3 — «Kasrı - ayn» sarayı —yahut dergâhı— hangi mevkidedir.

4 — Rumell'ye veya Edirne'ye gelmiş, oralarda seyahat etmiş midir?

5 — Tasavvuf hayatında mensubiyeti nedir?

Bu beş nokta üzerinde etütler yaparken, Kaygusuz hakkında yazılan bütün eserlerden, söylenen bütün rivayetlerden ve an'anelerden yaptığım etraflı tetkiklerle şâir hakkında en son yazılmış ve en iyi malûmatı ihtiva eden bir esere dayanacağım. Bu değerli eser Muhtar Yahya Dağlı arkadaşımızın «Kaygusuz Abdal» adlı kitabıdır.

MENAKİPNAMELER

Hacı Bektaş Velâdetnameleri gibi, tanınmış başka azizlerin de velâdetname ve menakipnameleri birkaç türlü yazılmıştır. Bay Muhtar Dağlı da, eserinde verdiği bilgileri, son za-

manlarda eline geçirdiği yarım bir menakipnameye istinat ettirmiştir. Bu menakipname için «yarım» diyorum; çünkü muharrir; elindeki menakipnamenin tam olmadığını kitabının 26 ncı sayfasında şöyle anlatıyor:

«Elde mevcut menakipname burada (söz başında zikredelim Allaha niyaz ile) şiirile hitama eriyor ve bundan sonra Kaygusuz'un hayatı hakkında malûmat verilmiyor.» diyor.

Muharririn bahsettiği menakipnamenin fıkralarını bendeki menakipname ile karşılaştırdığım zaman, kelimesi kelimesine, harfi harfine uygun geldiğini gördüm. Yalnız muharrirdeki menakipname, Kaygusuz'un Mısır seyahatinden sonra bir manzume ile bitiyor. Bunun içindir ki gerek (Kasrı - ayn) ve gerek Kaygusuz'un Hicaza gidiş ve dönüşü ve tekrar Mısra gidip gitmediği hakkında malûmat yoktur. Bendeki menakipname ise şu vasıfları haizdir:

24 — 32 eb'adında sarı ve sağlam bir eski zaman kâğıdı üzerine dikkatle yazılmış 289 sahifedir. «Yektübülkitab» işaretile yazıldığı tarih (1045) olarak gösteriliyor. Kitab, esas itibarile beş kısma ayrılmıştır: Birinci sayfadan 57 nci sayfaya kadar «Menakipname», 58 inci sayfadan 109 uncu sayfaya kadar mensur ve manzum «Kitabü Dilküşa», 110 uncu dan 201-inciye kadar manzum «Kitabı Mesnevi», 201 den 257 ye kadar manzumeler ve tercii bendler, 258 den 289 sayfaya kadar mensur olarak «Kitabı hikâyet» yazılıdır.

Kitabın, «Zağrei Atik'li Derviş Ali Efendi» isminde bir Bektaşî tarafından yazıldığı son sayfada kaydedilmiştir. Bu vaziyete göre bu kitab yalnız menakipname değil, Kaygusuz'un bütün eserlerini toplayan kültürel bir topluluktur. Elimdeki bu eser, Kaygusuz'un Mısırdan kalkarak kırk dervişi ile birlikte

Hacca gidişini şöyle yazıyor:

• Kanun kaide oldur ki Haccacı Müslimin cem'olup Mısırdan mahfeli şerif çıkıp miri hac ile maan gece yürürler. Sabah oldukda konarlar. Taam pişirür ve tenavül edüp bir miktar istirahat ederler, akşam olıcak yine kalkıp giderler. Amma Kaygusuz Baba hac mevsiminden mukaddem miri hacca bakmayıp Mısırdan çıkıp yoldaşlarile beraber gündüz gider, akşam olıcak konarlardı. Hikmeti huda ve vilâyeti evliya zâhir olup her gün bir şehre şûrlerdi. Her biri yorgun, akşam oluncaya kadar yürürlerdi. Çünkü akşam olurdu, irakdan bakıp görürlerdi ki bir şehri muazzamdır. Her biri yâr savurup ol şehirden nafaka alıp her levazımların görürlerdi. Bir menzilde rahat edip sabaha değin dinlenirlerdi. Alesseher kalkıp her biri uyku- dan bîdar olup, gözin açıp; bakıp görürlerdi ki ol yattıkları yer sahrayı berrü beyâbandır. Ne şehir var, ne pazar var. Şöyle ıssız ve susuz yerdir, taaccüb ederlerdi. Yine akşam olunca giderlerdi. Yine karşılarında bir şehir görünürdü. Şâdıman olup ol şehirde pazarlığın ederlerdi. Bu menval üzre tamam kırk gün yol yürüyüp Beytullahu Şerefullaha geldiler, sakin oldular. Tâkim hac vakti erişti. cem'i etraftan haccacı müslimin geldiler. Kâbe şehrinde cem'oldular.

(Devam edecek)

Kaygusuz Apdal Hakkında Etütler

- II -

«Şamdan ve Yemen ikliminden ve Mısır diyarından mahfellerle mirhaclar tablhanelerle gelüp arife günü Kâbei Şerife dahi Mahfeli Şerife çıkıp Arafata varup Baba Kaygusuz yoldaşlarıyla Cebeli Arafata çıkıp vakfe durdular. Ol gün akşama değin süvari ve piyade cümle kibleye müteveccih olup (Lebeyk Allahümme Lebbeyk) deyüp telebbübe ederlerdi. Hak Hazretine dua, münacat edüp arzı hacet eylerlerdi. Çünkü akşam erişti. Şems Mağriba gurup ettikde Kâbe Kadısı ve Şerif dua ve sena kılup el yüze sürdüler. Dahi mukreme salup destur verdiler. Yemen Miri Haccı, Şam ve Mısır Miri Hacları tablhaneler çalup ol mahalden yürüdüler.

Kâbe tarafına birbirlerine bakmayıp süratle (Mezelfe) nam menzile gelüp ol gece anda sakın olup akşam ve yatsu namazların eda kıldılar. Kum içinden her biri hacet taşı devşirdiler. Alessabah kalkup (Mena) pazarına geldiler. Yolda İsmailin İblise taş attığı yere uğradılar. Üç mil yapılmış idi. Şeytanı Aleyhillâine gelip anda İsmail Peygambere ağva vermiş idi. Kanun ve kaide üzerine her milin dibine yedişer taş atup (Mena) dedikleri menzilde kurban eylediler. Andan kalkup Mekkei Mükerreremeye geldiler, tavaf eylediler.

İbrahim makamında tavaf namazın kılup Safa ile (Merve Seb'in) edüp âbı zezemden su içip her hacet kabul olan yerlerde münacat ve dua, sena kılup cemi hac erkânın yerine getirdikten sonra yoldaşlarıyla kalkup Mekkei Mükerrermeden Medinei Münevvereye geldiler. Ravzai Mutahharai Resûlullah Hazretlerini ziyaret kıldılar. Birkaç gün sakın oldular. Baba Kaygusuz bu (Gevhernâme) yi anda söyledi.»

(Kaygusuzun bir çok eserleri yayımlandığı halde bu Gevhernâmenin yayınlanmadığını ve henüz bilinmediğini kuvvetle sanıyorum. Hat-tâ Köprülü Fuad üstadımız bile, bunun kendisinde olmadığını bana söylemişti. O Gevhernâme şudur:)

Esselâm ey deri deryayı Celâl
Esselâm ey afitabı bi zeval

Yazan: Vahit Lûtfi SALCI

Esselâm ey heşti Cenneti na'im
Esselâm ey bağı erzanı nihâl
Ey sıfatın kulhüvallahü ahad
Her dem içinde kadırsın her saat
Cümle sırrın sen bilirsün ey kadır
Bî serikü bî mesalsin ey nazir
Cümle sensin aşıkâr dahi nihan,
Yerde, gökde cümle sensin cisme can,
Senden özke kimsenin hiç canı yok,
Bir kemalsin kudretin noksanı yok,
İnce bir zerrede bin türlü acap
Sen bilirsün, sen bilirsün ey Calap.
Padişahsın bî sipahü bî vezir,
Kalmasa hiç yine sensin destegir,
Söz öğüşdür kendi halim söylerim,
Derdimi vasfı hikayet eylerim,
Kim bu tenin yok iken ben cânidim,
Katre değil ezeli umman idim.
Ol âlemde bir âdem olmaz idi,
Ay ve güneş dogunup dolmaz idi.
Hem o demde yog idi insü melek,
Gerdişi gerdun degildi nüh felek,
Dahi yerler kânı ma'dende idi,
Katre vâri külli ummanda idi,
Arşü fersü gâvü mahi yog idi,
Cümle varlık heman ol Allah idi,
Hem o demde bir dahi anda idik,
O âlemde cümle cevlanda idik,
Diledikim sanı'ı perverdigâr,
Kendi kudretin ideydi aşıkâr,
Mevce geldi çün o derya kıldı cüş,
Mevce ile beni kenara saldı uş,
Derya idi katre oldu menzirim,
Bu idi bu hâl içinde müşkilim,
Mevce içinden daşra düştü bir güher,
Öyle gevher ki visali mu'teber,
Çünkü gevher daşra düştü deryadan,
Vuslat-ü firkat erişti ortadan.
Ol gevhere bunca zaman tanrılık,
Eyleyuben kendisi oldu aşık.
Aşkın dahi bünyadı andandürür,
Aslı hikmet o bir gevherdendürür.
Gevher aslı yine ol kândandır
Aşk varakı hem ol dıvandandır,
Ol gevherden oldu bu cümle âlem,

Ne ki vardır yer ve gök, levhü kalem,
 Yedi yıldız hem o gevherdendir.
 Gevher aslı hemen o yerdendir.
 Andan oldu enbiya ve evliya.
 Birlik olur karışacak su suya.
 Toprak aslı yine topraktandır.
 Cümle varlık heman ol hakdandır,
 Ol güherin bir adı Mahmud idi,
 Baht içinde tali'i mes'ud idi.
 Ol güher âdem tonunu ihtiyar.
 Eyleyuben hem o dem kıldı karar.
 Ademi gevhere sadef eyledi,
 Yani bu mülke müşerref eyledi,
 Sadeft içinde muradım dürdür,
 Dürrü sadef Hak katında birdür,
 Dürrü sadef yine ma'dende biter.
 Aslı birdir yine bir kânda biter.
 Su dilersen bardağa kılma nazar.
 Bardak içinde suya kıl itibar.
 Cümle bir çeşme suyudur ey veli.
 Tatalım bardak göçüptür evveli,
 Külli suyun aslı birdir ey aziz,
 Su temizdir bardağın eyle temiz,
 Ger degilsen sen bu hikmetten gafil,
 Gafil olma bul içinde ey âkil
 Ehli tevhid olki ruhun şad ola
 Şakird olan âkıbet üstâd ola.
 Ol güherden oldu Muhammet canı
 Anın için tuttu cümle sayvanı.
 Anın için ol cihanı gülsitan,
 Udü sandal, mürdü tuba, erguvan,
 Huri Cennet, vahşü tayrû aklü can,
 Cümle anın aşkına kıldı karar,
 İhtiyar oldur kamudan ihtiyar
 Bu idi kim vasfı halim söledim,
 Anı ki gördüm hikâyet eyledim,
 Her ne kim üstaddan gördüm ise,
 Akl içinde her neye erdim ise,

Nazım kıldım bir dasitan eyledim,
 Bu idi şikeste beste söyledim.
 Benefşeyi nerkise kıldım visal,
 Tutüm önüne koymışam şekerle bal.
 Goncenin yüzünden açtım perdeyi,
 Güneş ile bile görmüşem ayı,
 Len terani güle berka' eyledim,
 Gülşeni bülbüle otag eyledim,
 Ben fakirem kuş dilinden anlamam,
 Tutiye seker gerek harre komam.
 Şehbaz yavrusu yine şehbaz olur,
 Hümanın hüma ve bazın baz olur.
 Ne eksen anı bitirir çekirdek,
 Tavuk yumurtasından çıkmaz ördek.
 Dervişem ben Mustafa kıldı nazar,
 Hem anın bahşayışidir bu haber,
 Yoksa ben kendu halimi anlarım,
 Sözümü heman yerinde bağlarım.
 Âşık isen (Kaygusuz Abdal) gibi
 Yek sana bir hırka heman şal gibi
 Yedi gün yedi gece ol natüvan
 Bekledi peygamberin kabrin heman,
 Bu nasibi anda sandular ana,
 Hem dediler adına (gevhernüma)
 Taze gülden desteler çin eyledim,
 Her nefesi buyi mişkin eyledim.
 Kıymetin bilür anın sarraf olan,
 Gillü gışdan kalbi daim saf olan.
 (Gevhername) bunda hatm oldu tamam,
 Ver resulün ruhuna yüz bin selâm.»

«Çünkü baba Kaygusuz Medinei Münevvere ve ravzal mutahharada yedi gün, yedi gece sakın ve bu gevhernümayi deryayı vahdetten gavvas olup zuhura getirdi. Anda hazır olup işidenler nüshasını aldılar. (Arkası var)

V. L. SALCI

T Ü R K

FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.

Basılmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

İdare yeri: Yeşildirek, Necip Ef. Sok. No: 24 — İstanbul

Basıldığı yer: M. S I R A L A R Matbaası